

УДК 332.142:364.14

М.Г. Слюкба,

канд. екон. наук,

старший науковий співробітник

Інституту економіко-правових досліджень

НАН України, м. Донецьк

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Стійке функціонування економіки регіону безпосередньо пов'язане з раціональним розвитком в ньому виробничої і соціальної інфраструктури, що впливає на його інвестиційну привабливість, ефективність виробництва та якості життя населення. Схильність галузей соціальної інфраструктури до трансформацій разом з розвитком всього суспільного виробництва, що виявляється в диверсифікації галузевого складу інфраструктури, приводить до необхідності обліку умов, супроводжуваних ці зміни, і вироблення сучасного погляду на роль і місце інфраструктури у відтворювальній системі регіону. З цього погляду вельми своєчасними та затребуваними виступають дослідження, присвячені діагностиці стану соціальної інфраструктури регіону. Все зазначене обумовлює затребуваність акцентування уваги на особливостях економіко-правового забезпечення управління розвитком соціальної інфраструктури та визначенні її місця в реалізації регіональної політики. З цією метою у статті зроблено спробу встановлення рівня адекватності наявної інформаційної бази управління соціальною інфраструктурою до існуючого законодавства з виділенням напрямів вдосконалення реалізації політики її розвитку.

Проблема діагностики розвитку регіонів для вітчизняних дослідників є відносно новим напрямом. Більшість опублікованих наукових робіт є результатом наукових досліджень учених ближнього зарубіжжя. Для вітчизняної наукової школи характерна наявність спроб розв'язання окремих питань діагностики за відсутності системності у вирішенні проблеми, що є підтвердженням актуальності і затребуваності її розгляду. Причому круг питань, що вирішуються в публікаціях, зосереджений на виборі методів і показників діагностики, виходячи з існуючих проблем розвитку території. При цьому дослідники не акцентують уваги на інформаційній і законодавчій базі управління розвитком території, особливості якої повинні бути покладені в основу формування інструментарію діагностики, що є безпосереднім підтвердженням необхідності її вивчення.

Інформаційною базою дослідження послужили дані, що характеризують діяльність основних

галузей соціальної інфраструктури — освіти, охорони здоров'я і культури, які представлені у статистичних збірниках за 2000–2006 рр. [1–7]. Як нормативну базу обрано законодавчі акти, що регламентують діяльність вказаних галузей. Так, у сфері освіти такими актами є: Закони України «Про дошкільну освіту» [8], «Про загальну середню освіту» [9], «Про освіту» [10], «Про професійно-технічну освіту» [11], «Про вищу освіту» [12]. У сфері охорони здоров'я за нормативну базу використано Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [13], у сфері культури — Закон України «Основи законодавства України про культуру» [14].

Приступаючи до аналізу статистичної інформації, заздалегідь слід зазначити, що у зв'язку з обмеженістю обсягу публікації в табличній формі будуть відбиті лише дані, що характеризуються нестабільністю подання у статистичних збірниках протягом досліджуваного періоду. Причому, наявність показників у збірниках протягом періоду в таблицях буде відзначено «+».

Динаміка представлених у статистичних збірниках показників, що відображають діяльність сфери освіти, індивідуальна для кожного рівня. Так, для дошкільної освіти характерна стабільність протягом досліджуваного періоду кількості й складу даних, що подано. Для загальної середньої освіти, при незмінності складу даних, що традиційно представляються, властиве збільшення у 2004–2006 рр. на 6 % числа показників у частині подання відомостей про діяльність загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності (табл. 1). Професійно-технічна освіта також як і дошкільна характеризується стабільністю кількості й складу даних, що подано у статистичних збірниках.

Серед усіх освітніх напрямів вища школа домінує за числом показників, відбитих у статистиці, її питома вага складає близько 50 %. Причому, саме вища освіта характеризується найбільшою динамічністю показників, що подано. При незначному скороченні (на 5 %) загального числа показників протягом періоду, що аналізується,

© М.Г. Слюкба, 2008

Таблиця 1. Динаміка показників у статистичних збірниках, що характеризують діяльність сфери освіти

№ п/п	Найменування показника	Рік						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Комунальні загальноосвітні навчальні заклади					+	+	+
2	учителів					+	+	+
3	учнів					+	+	+
	Конкурс на вступних іспитах (кількість поданих заяв на 100 зарахованих) до ВНЗ I-IV рівня акредитації, у тому числі за галузевими групами:							
4	промисловість і будівництво	+	+	+	+			
5	сільське господарство	+	+	+	+			
6	транспорт і зв'язок	+	+	+	+			
7	економіка та право	+	+	+	+			
8	охорона здоров'я	+	+	+	+			
9	фізична культура та спорт	+	+	+	+			
10	освіта	+	+	+	+			
11	мистецтво та кінематографія	+	+	+	+			
	Прийом до ВНЗ I-IV рівня акредитації та підготовка за джерелами фінансування та освітньо-кваліфікаційними рівнями							
12	прийнято всього на початковий цикл навчання					+	+	+
13	за рахунок коштів держбюджету					+	+	+
14	за рахунок коштів місцевого бюджету					+	+	+
15	молодший спеціаліст					+	+	+
16	за рахунок коштів держбюджету					+	+	+
17	за рахунок коштів місцевого бюджету					+	+	+
18	бакалавр					+	+	+
19	за рахунок коштів держбюджету					+	+	+
20	за рахунок коштів місцевого бюджету					+	+	+
21	спеціаліст					+	+	+
22	за рахунок коштів держбюджету					+	+	+
23	за рахунок коштів місцевого бюджету					+	+	+
24	випущено з ВНЗ					+	+	+
25	молодший спеціаліст					+	+	+
26	бакалавр					+	+	+
27	спеціаліст					+	+	+
28	магістр					+	+	+

очевидні також їх якісні зміни. У 2000–2006 рр. незмінно поданими були 58 % загального числа показників, 42 % показників періодично відбито у статистичних збірниках. Із 2004 р. не представлені дані про конкурс на вступних іспитах у вищі навчальні заклади I–IV рівнів акредитації, зокрема за галузями знань. Разом з тим з цього року відбито інформацію про прийом і підготовку студентів у розрізі джерел фінансування їх навчання та освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Дослідження законодавчої бази, що регламентує діяльність сфери освіти, дозволило визначити потенційно можливий склад інформаційної бази. Її зіставлення із представленими в офіційних джерелах статистичними даними свідчить про недостатнє інформаційне наповнення останніх. Так, відсутні дані, що відображають обсяги ліцензійного набору, у тому числі і за галузями знань, діяльність вищих навчальних закладів різної форми власності. Дані щодо прийому, кількості тих, що навчаються, і випуску студентів представлені в цілому по вищих навчальних закладах відповідного рівня акредитації, тоді як відсутня інформація про підготовку в розрізі галузей знань.

Аналіз даних, представлених у статистичних джерелах відносно охорони здоров'я, дозволяє зробити наступні висновки. Кількість поданих показників у період із 2000 по 2006 р. скоротилася на 7 %. Із 2001 р. не представлені у збірниках дані щодо захворюваності з тимчасовою втратою працездатності з окремих причин (табл. 2). Склад інших показників, що представлені протягом вказаного періоду, залишався незмінним і відображав інформацію щодо кількості лікувальних закладів, обсягів їх діяльності, чисельності медичного персоналу, захворюваності за класами і видами захворювань, травматизму на виробництві, інвалідності, кількості будинків-інтернатів для громадян літнього віку та інвалідів.

Таблиця 2. Динаміка показників у статистичних збірниках, що характеризують діяльність сфери охорони здоров'я

№ п/п	Найменування показника	Рік						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Захворюваність із тимчасовою втратою працездатності за окремими причинами: всього	+						
2	з них грип і простудні захворювання	+						
3	травми	+						
4	хвороби системного кровообігу	+						
5	хвороби кістково-м'язової системи і сполучної тканини	+						
6	хвороби шлунково-кишкового тракту	+						
7	вагітність, пологи та післяпологовий період	+						
8	догляд за хворими	+						
9	санаторно-курортне лікування, карантин	+						

Дослідження законодавства України про охорону здоров'я дозволило виділити коло питань, які не знайшли належного віддзеркалення у межах представлених статистичних даних. Так, освітлено діяльність не всіх видів закладів охорони здоров'я, а тільки лікувальних і лікувальних амбулаторно-поліклінічних. Також не відбито інформацію щодо форм власності закладів охорони здоров'я, обсягів акредитації і ліцензування їх діяльності, окремих видів і методів лікувально-профілактичної допомоги, виробництва лікувальних і протезних засобів та імунобіологічних препаратів, рівня забезпеченості ними населення і т. ін.

Серед усіх поданих галузей соціальної інфраструктури сфера культури характеризується, по-перше, найбільшою кількістю представлених у статистичних збірках показників — 193 (тоді як сферу освіти характеризує 177 показників, охорони здоров'я — 131). По-друге, найбільшою динамічністю їх кількості протягом досліджуваного періоду — із 2000 по 2006 р. загальне число збільшилося на 62 показники, що склало більше 41 % (табл. 3). Причому, основне зростання довелося на 2005 р. за рахунок появи даних, що характеризують діяльність організаторів виставок і вистав-

Таблиця 3. Динаміка показників у статистичних збірниках, що характеризують діяльність сфери культури, відпочинку і туризму

№ п/п	Найменування показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Школи естетичного виховання: середні художні школи				+	+	+	+
2	середні спеціальні музичні школи				+	+	+	+
3	Орган-я виставок і виставкових центрів: всього проведено: (виставки, ярмарки)						+	+
4	т. ч. у межах України: (виставки, ярмарки)						+	
5	за межами країни: (виставки, ярмарки)						+	
6	які мали джерела фінансування: держбюджет: (виставки, ярмарки)						+	
7	місцеві бюджети: (виставки, ярмарки)						+	
8	комерційна діяльність: (виставки, ярмарки)						+	
9	змішані джерела: (виставки, ярмарки)						+	
10	які мали статус: всесвітніх: (виставки, ярмарки)						+	
11	міжнародних: (виставки, ярмарки)						+	
12	національних: (виставки, ярмарки)						+	
13	міжрегіональних закладів: (виставки, ярмарки)						+	
14	регіональних: (виставки, ярмарки)						+	
15	за тематикою: універсальні: (виставки, ярмарки)						+	
16	багатогалузеві виставки та ярмарки споживчих товарів: (виставки, ярмарки)						+	
17	багатогалузеві виставки та ярмарки обладнання і технологій: (виставки, ярмарки)						+	
18	галузеві (спеціалізовані): (виставки, ярмарки)						+	
19	які мали цільову аудиторію: фахівці: (виставки, ярмарки)						+	
20	широке коло відвідувачів: (виставки, ярмарки)						+	
21	загальна: (виставки, ярмарки)						+	
22	які мали періодичність: періодичні: (виставки, ярмарки)						+	
23	щорічні: (виставки, ярмарки)						+	
24	сезонні: (виставки, ярмарки)						+	
25	заг. забудована площа: (виставки, ярмарки)						+	+
26	заг. виставкова площа: (виставки, ярмарки)						+	+
27	кількість учасників: (виставки, ярмарки)						+	+
28	з них іноземних: (виставки, ярмарки)						+	
29	кількість відвідувачів: (виставки, ярмарки)						+	+
30	Діяльність санаторіїв та заклад відпочинку:						+	+
31	кід-ть оздоровлених у: санаторіях (у т. ч. у дитячих)						+	+
32	пансіонатах з лікуванням						+	+
33	санаторіях-профілакторіях						+	+
34	будинках і пансіонатах відпочинку						+	+
35	базах та інших закладах відпочинку						+	+
36	закладах 1-2 денного перебування						+	+
37	Кількість туристів, що охоплено внутрішнім туризмом: з метою відвідування: службова, ділова, бізнес-тур, навчання	+	+	+	+	+	+	+
38	дозвілля, відпочинок, спортивно-оздоров. туризм	+	+	+	+	+	+	+
39	лікування	+	+	+	+	+	+	+
40	інші	+	+	+	+	+	+	+

кових центрів. Стабільністю подання протягом періоду характеризуються дані, що відображають діяльність театрів, концертних організацій, музеїв, бібліотек, кінотеатрів, шкіл естетичного виховання, телебачення і радіо, видавничу діяльність, функціонування санаторіїв і закладів відпочинку, готелів, туризму. При

всій масштабності інформації, що представляється, та за існуючих тенденцій до її збільшення, аналіз законодавчої бази функціонування сфери культури дозволяє констатувати відсутність у статистичних збірках даних, що відображають якісний склад суб'єктів господарювання в розрізі форм власності.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити таке. По-перше, протягом досліджуваного періоду спостерігається досить інтенсивна зміна складу показників, поданих в офіційних статистичних джерелах, за окремими галузями соціальної інфраструктури, що унеможливує проведення повноцінної оцінки їх стану. По-друге, не за всіма складовими розвитку соціальної інфраструктури, передбаченими законодавчими актами, можливо проводити оцінку із причини повної відсутності показників, що їх характеризують, у статистичних збірниках. По-третє, з огляду всього зазначеного недосконалою бачиться можливість здійснення діагностики соціальної складової регіону. Оскільки можливість оцінки результатів виконаної політики розвитку соціальної складової регіону є необхідною умовою результативності її здійснення, отже означене коло проблемних питань може бути використано як напрям її удосконалення.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Техніка, 2001. — 598 с.
2. Статистичний щорічник України за 2001 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Техніка, 2002. — 644 с.
3. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Консультант, 2003. — 665 с.
4. Статистичний щорічник України за 2003 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Консультант, 2004. — 634 с.
5. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Консультант, 2005. — 592 с.
6. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. В. А. Головка. — К.: Консультант, 2006. — 576 с.
7. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. П. П. Забродський. — К.: Консультант, 2007. — 552 с.
8. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 49. — Ст. 259.
9. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 28. — Ст. 230.
10. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 34. — Ст. 451.
11. Закон України «Про професійно-технічну освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 32. — Ст. 215.

12. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.

13. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.

14. Закон України «Основи законодавства України про культуру» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 21. — Ст. 294.

Подано до редакції 09.09.2008 р.

УДК 331

Н.В. Шумакова,

научный сотрудник

Луганского филиала Института
экономико-правовых исследований

НАН Украины, г. Донецк

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ РЫНКА ТРУДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ (ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Переход на рыночные отношения способствовал, с одной стороны, экономическим преобразованиям, а с другой — изменениям в социально-трудовой сфере общества, связанным с демократизацией производственных и общественных отношений между работодателями и наемными работниками, изменением механизма функционирования рынка труда, появлением новых форм организации труда.

В современных условиях все большую актуальность приобретает проблема повышения оптимальности функционирования рыночных реформ во всех сферах хозяйственной деятельности, в том числе на рынке труда. Ситуация, которая сложилась на украинском рынке труда (безработица, низкий уровень доходов, уменьшение численности населения), требует коренного осмысления происходящих процессов, разработки новых методов эффективного функционирования регионального рынка труда. Требуют дальнейшего анализа явления и процессы, происходящие на рынке рабочей силы, что связано с необходимостью организации и прогнозирования социально-трудовых отношений в Украине, их совершенствования в рамках концепции повышения качества трудовой жизни и качества жизни населения.

В научных трудах современных ученых-экономистов встречаются две основные точки зрения относительно понятия и терминов трудовой деятельности в рыночных условиях — «рынок труда» и «рынок рабочей силы».

Современный экономический словарь рынок труда трактует как «сферу формирования спроса и предложения на рабочую силу» [1, с. 301]. Здесь де-

ляется акцент на том, что рынок труда «возможен только при условии, что рабочий является собственником своей способности к труду» [там же, с. 302]. Через рынок труда осуществляется продажа рабочей силы на определенный срок.

О. А. Гришнова приводит широкую трактовку понятия рынка труда. По мнению автора, рынок труда — это «система социальных отношений, повязанных с наймом и пропозицией труда, то есть с куплей и продажей услуг труда; это также экономический простор — сфера працевлаштування, в которой взаимодействуют покупатели и продавцы труда; это механизм, который обеспечивает согласование интересов работодателей и наемных работников и регулирует спрос и предложение труда» [2, с. 129].

Аналогичную позицию в толковании термина «рынок труда» занимают экономисты Н. М. Тюрина, И. В. Гай, Т. П. Смелянская, которые рассматривают рынок труда как «систему общественных отношений, а также механизм, который обеспечивает согласование интересов работодателей и наемных работников и регулирует спрос и предложение труда» [3, с. 11].

В монографии «Каноны рынка и законы экономики» А. И. Амоша, Е. Т. Иванов указывают, что «определяющим моментом стало отделение непосредственного производителя от процесса труда и превращение его под влиянием различного стечения обстоятельств в наемную рабочую силу». Таким образом, работник «мог включиться в процесс труда тогда и только тогда, когда продавал свою способность к труду, то есть рабочую силу, работодателю, ставшему тем или иным образом собственником средств производства» [4, с. 164].

© Н.В. Шумакова, 2008